

**Олійник-Данн О. О.**

*доктор економічних наук, доцент,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України*

**Нестерова Н. О.**

*студентка магістратури економічного факультету*

*Національного університету біоресурсів та природокористування України*

**Oliynyk-Dunn O. O.**

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor*

*National university of life and environmental sciences of Ukraine*

**Nesterova N. O.**

*Master's student of economic faculty*

*National university of life and environmental sciences of Ukraine*

## ОЦІНКА СТАНУ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

### THE EVALUATION OF FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE

**Анотація.** У статті проаналізовано типи фінансово-кредитних систем. За допомогою статистико-математичного методу здійснено оцінку ефективності фінансово-кредитної системи України. Проведено порівняльний аналіз фінансово-кредитної системи Сполучених Штатів Америки, Німеччини та України. Зроблено висновки щодо ефективності та стабільності фінансово-кредитної системи України.

**Ключові слова:** фінансово-кредитна система, ринковий тип фінансово-кредитної системи, банківський тип фінансово-кредитної системи, інтегральний показник фінансово-кредитної системи.

**Вступ та постановка проблеми.** Протягом багатьох років економісти та політики обговорюють відносні переваги банківської фінансово-кредитної системи порівняно з ринковою. Проте дійти згоди вони так і не змогли. Багато науковців трактують переваги та недоліки кожної системи по-своєму. Поділ фінансово-кредитної системи на ринкову та банківську сьогодні залишається загальноновизнаним дієвим інструментом, який дає змогу порівняти системи різних країн світу. Сьогодні Україна долає наслідки фінансової кризи, тому важливим є визначення типу фінансово-кредитної системи для правильних стратегій реформування фінансового сектору та подальшого розвитку. У статті здійснено порівняння фінансово-кредитної системи України з фінансово-кредитною системою США, яка належить до ринкової, та Німеччини, яка характеризується банківською фінансово-кредитною системою.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Загалом науковці у дослідженні переваг типу фінансово-кредитної системи приймають одну з двох сторін – ринкову або банківську. Зокрема, тоді як О. Гершенкрон (1962), Дж. Стігліц (1985), Бейд (1993), і Дж. Стульз (2000) виділяють переваги банківських систем, Р. Раджан (1992), Ф. Аллен (1993), А. Вайнштейн і Я. Яфех (1998) та інші підкреслюють перевагу ринку на основі системи або критикують банківське фінансування. О. Гершенкрон (1962) і Штульц (2002) стверджують, що банки більш ефективні у створенні поетапного фінансування для підприємств. М. Хелвіг (1991) і Р. Раджан (1992) стверджують на користь ринкової системи (або, точніше, доводять неефективність банківської системи), що банки знижують стимули для прибуткових проектів шляхом вилучення великої частини прибутку.

Проте Л. Порта (2000) стверджує, що ані ринкова, ані банківська система не має рушійних факторів для розвитку економіки. На думку вченого, важливим аспектом є ефективність правової системи для подальшого розвитку країни.

**Мета статті** – оцінити стан розвитку фінансово-кредитної системи України за допомогою статистико-матема-

тичних методів та зробити порівняльний аналіз із провідними країнами світу.

**Результати дослідження.** У сучасних умовах фінансові посередники відіграють важливу роль у розвитку фінансово-кредитної системи. Фінансові посередники – це сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо), чії функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб і подальшому їх наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників [1, с. 35]. В економічній літературі визначення терміна «фінансові посередники», як правило, збігається з визначенням терміна «фінансові інститути». Виходячи з того, які фінансові інститути переважають, формується тип фінансово-кредитної системи. Західна наука виокремлює два типи фінансово-кредитних систем, такі як банківська і ринкова [5].

Банківська фінансово-кредитна система – це організаційна сукупність різних видів банків у їхньому взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в цілком визначений історичний період. Банківська система – це законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю [1, с. 36].

Необхідність банківської системи визначається двома групами причин:

– необхідністю здійснення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності, узгодження комерційних інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами забезпечення сталості грошей і стабільності роботи всіх банків;

– забезпеченням збалансованості попиту і пропозиції на грошовому ринку і в кожному його секторі. Банки при цьому повинні керуватися не тільки своїми комерційними інтересами, а й вимогами системи загалом [1, с. 36–37].

Для неї характерно, що мобілізація або об'єднання заощаджень здійснюється переважно через фінансових посередників, таких як банки; останні є основним джерелом фінансування реального сектору економіки. Банки

також є основним інвесторами на ринку цінних паперів [3, с. 42].

У ринковій фінансово-кредитній системі мобілізація заощаджень здійснюється переважно через ринки. Заощадження та тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів інвестуються в інструменти фінансового ринку напряму або опосередковано через інститути спільного інвестування. Підприємства здійснюють фінансування своєї діяльності переважно шляхом розміщення цінних паперів (облігацій та акцій) [2, с. 44].

Поділ фінансово-кредитної системи на ринкову та банківську є досить умовним. Так, для США, що належить до ринкового типу, характерною ознакою є дуже важлива роль банків у кредитуванні малих підприємств, а в Німеччині, яка належить до банківського типу, в останнє десятиріччя спостерігається значне зростання ролі ринку корпоративних облігацій [6].

Найбільш простий підхід до визначення типу фінансово-кредитної системи України передбачає порівняння стану її розвитку з країнами-еталонами. Визначними країнами-еталонами для системи ринкового типу є США, для системи банківського типу – Німеччина.

Для визначення типу фінансово-кредитної системи України використано модель інтегрального показника, яка базується на загальнодоступних статистичних даних і дає змогу окремо розглянути 2 основні складники фінансово-кредитної системи – банківський сектор та фондові ринки. Цю модель називають «3+3» за кількістю показників, які покладено в її основу [2, с. 242].

Показники, які використовуються у моделі «3+3» (див. табл. 1), є кількісними об'єктивними показниками, що розраховуються Світовим банком та відкрито публікуються в мережі Інтернет.

Інтегральний показник за моделлю «3+3» є індексом відносного рівня розвитку фінансово-кредитної системи, що передбачає неможливість його обчислення лише для однієї країни за один рік без порівняння з іншою країною (або встановленими еталонними значеннями) [2, с. 243].

Інтегральний показник обчислюється як площа шестикутника, вершини якого відкладаються у системі координат із 6 осями, кожна з яких відповідає одному з показників, наведених у табл. 1. При цьому на кожній осі відкладається відносне значення показника – його питома вага від максимального (або еталонного) значення показника для групи [2 с. 244]. Площу такого шестикутника можна обчислити за формулою:

$$\begin{aligned}
 \Pi_{\text{ФКС}} = & 1/2 \times (\Pi_1 \times \Pi_2) + (\Pi_2 \times \Pi_3) + \dots \\
 & + (\Pi_6 \times \Pi_1) \times \sin 60,
 \end{aligned}
 \quad (1)$$

де  $\Pi_{\text{ФКС}}$  – інтегральний показник відносного рівня розвитку фінансової системи;  $\Pi_1, \Pi_2, \dots, \Pi_6$  – відносні значення показників, що використовуються у моделі «3+3»:  $\Pi_1$ – $\Pi_3$  –

показники банківського складника,  $\Pi_4$ – $\Pi_6$  – показники ринкового складника (відповідно до табл. 1) [2, с. 243].

Завдяки запропонованій моделі є можливість наочно побачити відношення країн до певної фінансово-кредитної системи. Аналіз інтегрального показника наведено в таблиці 2.

Впродовж аналізованого періоду спостерігається суттєве відставання інтегрального показника відносного рівня розвитку фінансово-кредитної системи України від Німеччини та США. Звичайно, економічний розвиток України значно нижчий від країн-еталонів. Проте можемо побачити певний поступовий ріст, що має позитивні тенденції у розвитку цього показника.

Наочне порівняння відносного рівня розвитку фінансово-кредитної системи на початку та в кінці аналітичного періоду ілюструє рис. 1.

На рис. 1 спостерігається розміщення шестикутника фінансово-кредитної системи України всередині еталонного шестикутника системи Німеччини, що є аргументом на користь віднесення фінансово-кредитної системи України до банківського типу.

До моменту здобуття незалежності в Україні банки були єдиними представниками фінансово-кредитної системи. З 2004 року по 2008 рік можемо побачити суттєві зміни як у розмірі, так і у формі шестикутника. У 2008 році ринкова капіталізація лістингових компаній мала найвищий показник за весь аналізований період. Суттєво нарощується кількість зобов'язань та наданих кредитів у банківському секторі. Проте сукупна вартість акцій у ринковому обігу настільки низька порівняно з іншими країнами, що на діаграмі майже дорівнює нулю. Кількість відділень комерційних банків в Україні є найменшою, оскільки, незважаючи на фактичну площу, в Україні налічується менша кількість мешканців порівняно з іншими країнами.

За допомогою моделі «3+3» можна побачити, який вплив мала світова фінансова криза 2008 року на фінансово-кредитну систему України. Через скорочення кількості лістингових компаній суттєво зменшилась їхня ринкова капіталізація. Спостерігається збільшення зобов'язань за депозитами. Також видно, що фінансово-кредитна система Німеччини мала зміни через значне зменшення сукупної вартості акцій в ринковому обігу та скорочення ринкової капіталізації лістингових компаній, при цьому кількість компаній не змінилась.

Звичайно, Німеччина та США швидше подолали наслідки світової кризи за рахунок великого обсягу своєї фінансово-кредитної системи. Так, США в 2014 році повністю компенсували зниження рівня розвитку. Німеччина вже в 2011 році досягла передкризового рівня та навіть збільшила інтегральний показник. Україна ще й досі не змогла досягнути показника 2007 року.

Таблиця 1

**Показники, що використовуються в моделі «3+3» для оцінювання стану розвитку фінансово-кредитної системи**

| Тип показника                                  | Складник ФКС  |  |
|--|---|--|
|  | банківський   | фондові ринки  |
| 1. Показник масштабу (екстенсивності розвитку) | Кількість відділень комерційних банків на 100 тис. жителів  | Кількість місцевих лістингових компаній (підприємств-емітентів, що пройшли лістинг), на 1 млн. жителів |
| 2. Показник ресурсної бази                     | Зобов'язання за депозитами, у % до ВВП                      | Ринкова капіталізація лістингових компаній (підприємств-емітентів, що пройшли лістинг), у % до ВВП     |
| 3. Показник результативності функціонування    | Внутрішні банківські кредити приватному сектору, в % до ВВП | Сукупна вартість акцій в ринковому обігу, в % до ВВП   |

Джерело: [2, с. 242]

Таблиця 2  
**Інтегральний показник відносного рівня розвитку фінансово-кредитної системи України, США та Німеччини за період із 2004 по 2014 рік за моделлю «3+3»**

| Рік  | Україна | Німеччина | США   |
|------|---------|-----------|-------|
| 2004 | 0,077   | 1,921     | 3,196 |
| 2005 | 0,130   | 1,920     | 3,245 |
| 2006 | 0,196   | 1,916     | 3,316 |
| 2007 | 0,309   | 1,922     | 3,424 |
| 2008 | 0,272   | 1,769     | 3,435 |
| 2009 | 0,244   | 1,848     | 3,277 |
| 2010 | 0,251   | 1,836     | 3,371 |
| 2011 | 0,249   | 1,961     | 3,373 |
| 2012 | 0,255   | 2,034     | 3,382 |
| 2013 | 0,285   | 2,024     | 3,400 |
| 2014 | 0,289   | 1,894     | 3,459 |

Джерело: складено авторами за даними [4; 7]

Стабільність для фінансово-кредитної системи відіграє важливу роль. Загальне зростання системи проявляється у рості інтегрального показника, а стабільність можна оцінити

за допомогою коефіцієнта варіації цього інтегрального показника [2, с. 250]. Коефіцієнт варіації наведено на рисунку 2.

Найбільш стабільною була фінансово-кредитна система США (див. рис. 2). Значення коефіцієнта варіації інтегрального показника становить 2,5%, тоді як аналогічний показник для України дорівнює 30,6%. Це приблизно в 15 разів більше від показника Сполучених Штатів Америки. Саме тому фінансово-кредитні системи США та Німеччини швидше подолали негативні наслідки кризи та мають можливість для подальшого стабільного розвитку. В Україні стабільність фінансово-кредитної системи майже відсутня. Немає поступового збільшення або зменшення. Всі зміни є досить хаотичними. Так, наприклад показник обсягу депозитів до внутрішнього валового продукту в 2004 році становить 25%, у 2008 році збільшується швидкими темпами до 74%, а у 2012 році різко спадає до 54%. Звичайно, за таких швидких та різких змін тенденція до стабільного росту майже відсутня.

**Висновки.** Поділ фінансово-кредитної системи на банківську та ринкову є умовним, тому що, наприклад, у США, які належать до країн із ринковою системою, банківський сектор відіграє важливу роль. Також неможливо стверджувати про абсолютну перевагу однієї з систем.

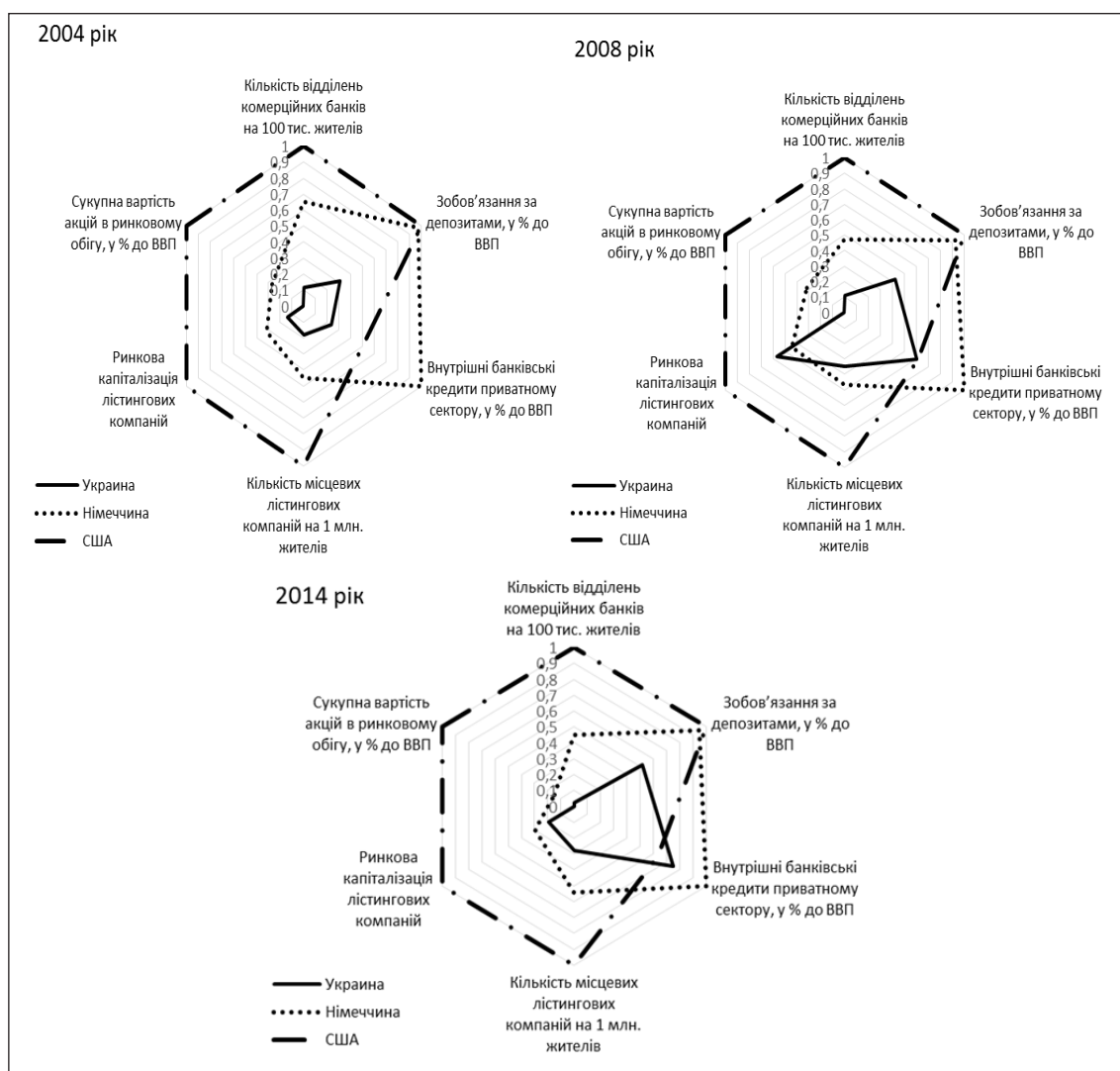
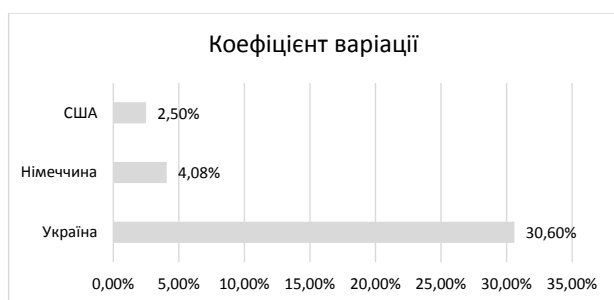


Рис. 1. Відносний рівень розвитку фінансово-кредитної системи України та країн-еталонів банківського і ринкового типу – Німеччини та США – у 2004, 2007 та 2014 роках згідно з моделлю «3+3»

Джерело: (побудовано авторами за даними [4; 7])



**Рис. 2. Коефіцієнт варіації інтегрального показника відносного рівня розвитку фінансово-кредитної системи України, Німеччини та США за період з 2004 по 2014 рік згідно з моделлю «3+3»**

Джерело: побудовано авторами за даними [4; 7]

Складники фінансово-кредитної системи мають працювати на умовах взаємодоповнення та узгодженості для стабільного розвитку країни.

У процесі аналізу рівня розвитку фінансово-кредитної системи використовувалась модель інтегрального показника «3+3», проте в літературних джерелах немає єдиної моделі для визначення ефективності фінансово-кредитної системи. Це свідчить про доцільність наукового пошуку єдиного механізму для оцінки її ефективного функціонування.

На підставі моделі інтегрального показника розвитку фінансово-кредитної системи «3+3» було досліджено рівень розвитку фінансово-кредитної системи України порівняно з країнами-еталонами – США та Німеччиною. Було виявлено, що Україна належить до банківського типу фінансово-кредитної системи. Обсяги системи є значно меншими, ніж у інших країнах.

Фінансово-кредитна система України почала набувати обсягів із початку досліджуваного періоду, проте світова криза 2008 року мала негативні наслідки, система ще й досі не повернулася до передкризового стану.

Фінансово-кредитна система України характеризується високим значенням коефіцієнта варіації, що свідчить про наявність підвищеного ризику у середньостроковій перспективі.

#### Список використаних джерел:

1. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит: Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ 2014.
2. Олійник О.О. Розвиток фінансово-кредитної системи аграрного сектору економіки України: [монографія] / О.О. Олійник, В.В. Адаменко, Л.М. Олійник / за заг. ред. д.е.н. О.О. Олійник. – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2015. – 410 с.
3. Олійник О.О. Фінансово-кредитна система аграрного сектору економіки України: теорія, методологія, практика [Текст]: монографія / О.О. Олійник. – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – 270 с.
4. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=global-financial-development>.
5. Hartmann P. The Euro Area Financial System: Structure, Integration and Policy Initiatives / P. Hartmann, A. Maddaloni, S. Manganeli // Working paper. – 2003. – № 230. – 55 p.
6. Rajan R. Banks and Markets: The Changing Character of European Finance / R. Rajan, L. Zingales // The transformation of the European financial system, eds. – Frankfurt : ECB, 2003.
7. Nation master [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Economy/Companies/Stockmarket/Stocks-traded%2C-total-value/%25-of-GDP#2012>

**Аннотація.** В статтю проаналізовані типи фінансово-кредитних систем. С допомогою статистико-математического метода осуществлена оценка эффективности фінансово-кредитной системы Украины. Проведен сравнительный анализ фінансово-кредитной системы Соединенных Штатов Америки, Германии и Украины. Сделаны выводы относительно эффективности и стабильности фінансово-кредитной системы Украины.

**Ключевые слова:** фінансово-кредитная система, рыночный тип фінансово-кредитной системы, банковский тип фінансово-кредитной системы, интегральный показатель фінансово-кредитной системы.

**Summary.** This paper analyzes the types of financial systems. The evaluation of the effectiveness of the financial system of Ukraine using statistical and mathematical methods was made. A comparative analysis of the financial system of the United States, Germany and Ukraine was provided. Conclusions regarding the efficiency and stability of financial system of Ukraine was determined.

**Key words:** financial system, bank-based system, market-based system, the integral indicator of the financial system development.